

חיי אברהם

פרשת שופטים תשפ"ו

בענין "תתן לו ולא לאורו"/"לעמוד לשרת"

תתן לו ולא לאורו

ראשית דגנך תירשך ויצקתה וראשית גז צאנך תתן לו (י"ח ד')

איתא בפסחים (לג.) אמר מר במה דברים אמורים (פירש"י דמשכחת תרומת חמץ בפסח דקדשה (בקדושת תרומה)) במפריש תרומה והחמיצה, אבל מפריש תרומת חמץ דברי הכל (ואפילו למאן דשרי הנאת חמץ בפסח וחזיא ליה להסקה) אינה קדושה. מנא הני מילי, אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא תתן לו, ולא לאורו. מתיב רב הונא בריה דרב יהושע אין תורמין מן הטמאה לטהורה (לכתחילה, שמפסיד את הכהן), ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה. ואמאי, לימא לו ולא לאורו (אפילו היא ראויה להסיק, הואיל ואינה ראויה לאכילה), לא קשיא, התם היתה לו שעת הכושר (שנראית כבר לתרומה, קודם שנטמא¹), הכא לא היתה לו שעת הכושר. ודלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר (דקודם שחל הפסח היה מחובר, והחמיץ במחובר, וכל זמן חיבורו לא היה ראוי לחול שם תרומה עליו, דראשית דגנך כתיב משנדגן²), ע"כ דברי הגמ'.

ולכא' ה"ל להגמ' להקשות מכל תרומה טמאה דעלמא דראויה להיסק ואינה ראויה לאכילה אמאי תורמין נימא לו ולא לאורו³, ודלמא העדיפה הגמ' להקשות ממתני' בהדיא במס' תרומות (פ"ב) דאין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה. אולם יש להעיר דכשמסיק דהיכא דלא היתה שעת הכושר דבזה אמרינן לו ולא לאורו וליכא קדושת תרומה בין בתרומת חמץ בפסח ובין בתרומה טמאה וכמש"כ הראשונים בתרומות שם ותוס' ביבמות (פט. ד"ה אין) [דלענין טומאה דהוכשר במחובר ותלשה אדם טמא דחל עליה הכשר וטומאה בבת אחת], א"כ לכא' משמע דגם בתרומה טמאה דעלמא בתורמין מן הטמא על הטמא היכא דלא היתה לו שעת הכושר ליכא קדושת תרומה, וכן נר"נ בזה בשו"ת בית יצחק (חיו"ד סי' פ"ב אות ג' וה').

ופליגי בזה אחרוני זמנינו, דהנה במנחת שלמה (סי' נ"ח) כתב מסברא דכיון דעיקר דרשה דלו ולא לאורו נאמר על המפריש חמץ על החמץ, א"כ ה"ה במפריש מן הטמא על הטמא נימא לו ולא לאורו היכא דלא היתה לו שעת הכושר. אולם הביא

¹ ולכא' מאי נפק"מ דהיתה לו שעת הכושר, הא סכ"ס נימא לו ולא לאורו כיון דאינה ראויה אלא להסקה, ויע' בקוב"ש פסחים (אות ק"נ) ומועדים זמנים (ח"ג סי' רי"ג ד"ה אמנם יש) בזה.

² והאריכו המפרשים אמאי נקט דוקא אחמיץ במחובר, הלא כ"ז דלא נדגן עדיין נחשב שלא היתה שעת הכושר, ואכ"מ.

³ כן העירו באחרונים הובאו דבריהם לקמן, וכן בס' פרחי ציון להגר"פ על ס' כפתור ופרח (א' ח').

מס' טל תורה להגר"מ אריק דדוקא בתורם מן הטמא על הטהור אמר' לו ולא לאורו אבל מן הטמא על הטמא תרומתו תרומה גם בלא היתה שעת הכושר, ופירש דבריו דשאני תרומה טמאה כיון דכת' משמרת תרומתי בשתי תרומות הכתוב מדבר א' תרומה טהורה וא' תרומה טמאה (שבת כה., יבמות עד.), גילתה תורה דיש הפרשה שהוא דוקא לאורו ולא לו, והיינו היכא דתורמין מן הטמא על הטמא, ולכן אף אם לא היתה לו שעת הכושר שפיר מהני לתרום, משא"כ מן הטמא על הטהור אין תרומתו תרומה בדלא היתה לא שעת הכושר כיון דהוי כשני מינים שונים שאין תורמין מזה על זה. ובמנחת שלמה דחה סברתו, דהא יכלנו לפרש דבשתי תרומות הכתוב מדבר מיירי דוקא בדהיתה לו שעת הכושר⁴, ומנא לן לחדש דמן הטמא על הטמא תרומתו תרומה גם בלא היתה לו שעת הכושר, יע"ש שהק' עוד ע"ד בזה, וע"ע מש"כ בס' ישועות מלכו (הל' תרומות פ"ה ה"ח).

ובגבורת יצחק (תרומות ב' ב') כ' ע"פ מש"כ בקרית ספר (תרומות פ"ה) בדרשה דמשמרת תרומתי דבעינן טמאה דומיא דטהורה דהיתה לו שעת הכושר, ולפי דבריו גם בתורמין מן הטמא על הטמא אין תרומתו תרומה היכא דלא היתה לו שעת הכושר, ורק נפק"מ בהיתה לו שעת הכושר דתורמין מן הטמא על הטמא משא"כ בטמא על הטהור לכתחילה אין תורמין משום הפסד כהן (כ"כ רש"י בפסחים שם והר"ש בתרומות ועוד). אולם יע' רש"י בשבת (כה:) ועוד דהא דאין תורמין מן הטמא על הטהור היינו משום דכתיב לו ולא לאורו, ואפילו בהיתה לו שעת הכושר עדיין לכת' אין תורמין מדאורייתא, ורק בדיעבד תרומתו תרומה⁵. ולפי"ז הא דכתיב משמרת תרומתי בשתי תרומות הכתוב מדבר דתורמין תרומה טמאה, ע"כ הוי ילפותא דתורמין מן הטמא על הטמא ולא מן הטמא על הטהור, וא"כ אפי' בלא היתה לו שעת הכושר תורמין מן הטמא על הטמא.

ובמועדים וזמנים (ח"ג סי' רי"ג) נקט דשפיר תורמין מן הטמא על הטמא גם היכא שלא היתה שעת הכושר, דהא דממעטינן לו ולא לאורו בשלא היתה לו שעה"כ ע"כ רק בתורמין מן הטמא על הטהור, אבל טמאה לאורו ניתנה וליכא מיעוט. ולפי"ז מיושב הא דגמ' בפסחים הקשה ארנב"י דוקא מהא דתורמין מן הטמא על הטהור דנימא לו ולא לאורו, ולא הקשה בטמא על הטמא, היינו משום דבטמא על הטמא ודאי ליכא צד לדרוש לו ולא לאורו דהא אדרבה לאורו ניתנה, וכדברי הטל תורה הנ"ל⁶. וע"ע במנחת שלמה הנ"ל (אות ב') מה שביאר בדעת הירושלמי והר"מ בזה. ועע"ש דמבואר בגדולי האחרונים כדבריו הנ"ל, דבטמא על הטמא כשלא היתה שעת הכושר אין תורמין, כן מבואר בשאג"א (דיני חדש סי' י"ב) ובספרו גבורת ארי יומא (ח:) ובאור שמח (הל' תרומות ב' י"ז).

והנה הצעת הסוגיא במס' שבת (כה.) כך, מנא לן דשמן תרומה שנטמאת שרי בהנאה, ובתחלה הביא אמוראי דרשה הנ"ל משמרת תרומתי כו' תרומה טמאה לך

⁴ וכ"כ בקרית ספר הל' תרומות (פ"ה).

⁵ ומה שקשה על זה מגמ' דפסחים הנ"ל דלא דרש' לו ולא לאורו בטמא על הטהור כשהיתה לו שעת הכושר, יע' לקמן בזה.

⁶ אולם יע' בפרחי ציון (שם, עמ' כב:) דכ' להיפך, דלא שייך למדרש לו ולא לאורו על כרי של תרומה טמאה כיון דאין מצות נתינה כלל, ואינו בכלל קרא דתתן לו. ובעיקר הך חידושא דליכא מצות נתינה בתרומה טמאה, יע' לקמן מש"כ בזה, ומצאתי שכ' כן במנחת יצחק (ח"ח סי' ק"ו), פרחי ציון (א' ח') באורך, חידושי הגר"ד (סי' ה'), בסוף כתבי הגר"ז מס' סוטה), וביאורים בריטב"א מס' נדה בסופו (סי' י"א) באורך.

תהא להסיקה תחת תבשילך, ועוד הביא ממעשר שני, ד"ממנו" אי אתה מבעיר אבל משמן תרומה שנטמאת אתה מבעיר. ואח"כ רב נחמן בר יצחק אמר אמר קרא תתן לו, לו ולא לאורו, מכלל דבת אורו הוא. ופירש"י וז"ל, מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטהור, דכתיב תתן לו דבר הראוי לו לאכול, ולא לתת לאורו להסיק, ומדאיצטריך למעוטי מכלל דבת אורו היא להסקה, עכ"ל. וכן כתבו עוד ברשב"א וריטב"א שם וריב"ן (הובא בתוס' יבמות הנ"ל) ובתוס' רי"ד קידושין (נח:) דדרשת לו ולא לאורו מיירי במי שתרם מן הטמא על הטהור.

אולם יע' בתוס' יבמות (פט. ד"ה אין) שהקשו על הריב"ן⁷, מהא דאיתא בפסחים שם דלא דרשינן לו ולא לאורו היכא דהיתה לו שעת הכושר מסיפא דמתני' דתרומות דאם תרם מן הטמא על הטהור בדיעבד תרומתו תרומה, וז"ל תוס' שם, ריב"ן פירש משום דכתיב תתן לו ולא לאורו, ואי אפשר לומר כן דבפרק כל שעה פריך עלה ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה ואמאי לימא לו ולא לאורו ומשני התם שהיתה לו שעת הכושר ותתן לו ולא לאורו בשלא היתה לו שעת הכושר כגון דאחמין במחובר או שתלשה טמא ומשקה טופח עליה, והתם אפי' בדיעבד אין תרומתו תרומה, והכא היינו טעם דלכתחלה אין תרומה משום הפסד כהן כדפי' בקונטרס, אי נמי היכא שהיתה לו שעת הכושר גזרו דלכתחלה לא יתרום אטו היכא דלא היתה לו שעת הכושר⁸. ועוד אר"י משום מכל חלבו צריך לתרום מן היפה ומן הטמא על הטהור הוי מן הרעה על היפה וכו'.⁹

וכ"כ הר"ש בתרומות שם דמתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור הוי משום הפסד כהן ולא מטעם לו ולא לאורו, וז"ל, אין תורמין משום הפסד כהן, אבל מדאורייתא שרי, דהא דכתיב תתן לו ולא לאורו האמרינן בפרק כל שעה דהני מילי דלא היתה לה שעת הכושר כגון במפריש תרומה בחמץ בפסח ואחמין במחובר ודכוותה לענין טומאה דהוכשר במחובר ותלשה אדם טמא דחל עליה הכשר וטומאה בבת אחת דעדיין משקה טופח, ומתני' דהכא בשהיתה לה שעת הכושר ומדאורייתא תרומה מעליא היא כדר' אילעא דאמר מנין לתורם מן הרע על היפה דתרומתו תרומה. וכ"כ הר"מ בפיה"מ והרא"ש שם.

וצ"ע דעת רש"י ושאר ראשונים מחמת קושית תוס', הלא מגמ' דפסחים משמע דלא דרש' לו ולא לאורו לתורמין מן הטמא על הטהור אלא בדלא היתה שעת הכושר, ובדיעבד לא חל ההפרשה, ואילו מסתימת דברי רש"י משמע דאפי' בדהיתה לו שעת הכושר אין תורמין לכתחילה משום לו ולא לאורו.

ועוד יש להקשות דהא פירש"י במס' פסחים דאין תורמין מן הטמא על הטהור לכת' משום הפסד כהן, וכמש"כ תוס' ביבמות הנ"ל, ומשמע דמדרבנן היא, ואילו במס' שבת פירש"י דילפ' מלו ולא לאורו דאין תורמין מן הטמא על הטהור.

ובהקדם יש להעיר דבמס' פסחים דרש ר' נחמן בר יצחק מלו ולא לאורו דהמפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה, ואילו במס' שבת דרש רנב"י מלו ולא לאורו

⁷ ובשפ"א שבת שם העיר אמאי לא הקשו תוס' אפירש"י.

⁸ ויע' במנחת שלמה שם מה שהק' אהך תי' לפי דבריו המוזכרים לעיל.

⁹ ויע' גמ' דיבמות שם, וע"ע ברשב"א שבת שם דתורמין מן הרעה על היפה קאי אטמא על הטהור ג"כ, ויע' לקמן בזה.

דתרומה טמאה בת אורו, ופירש"י התם מדאצטריך למעוטי מכלל דבת אורו היא להסקה, וקשה, היכא ילפינן הכי, הא כיון דהאי מיעוטא דתתן לו איכא לאוקמי אתרומת חמץ בפסח מנ"ל דתרומה טמאה שריא בהנאה, יע' בשאג"א (סי' צ"ז) שהעיר כן.

ויישב ע"פ תוס' בפסחים שם (לג. ד"ה תתן) דהא דדרשינן מלו ולא לאורו דהמפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה, לא איצטריך אלא למ"ד דחמץ בפסח מותר בהנאה, דלהנך תנאי דאסרי חמץ בהנאה נפקא לן מונתן לכהן את הקודש, דבר הראוי להיות קודש, או מתתן לחודיה, שאין ליתן אלא מידי דשרי בהנאה לכל הפחות דשייכא ביה נתינה.

והוסיפו תוס' לבאר בקיצור (והרחיב יותר בשאג"א שם, וע"ע ביד דוד פסחים שם) דלמ"ד דחמץ בפסח אסור בהנאה ל"צ קרא יתירא דלו למעוטי חמץ בפסח דמתתן לחוד ממעטינן ליה דכיון דאסור בהנאה אין זה נתינה, וע"כ לא צריך לו למעוטי לאורו אלא משום תרומה טמאה, וש"מ דשרי בהנאה ובת אורו היא. וא"כ לא קשה דר"נ אדר"נ דבמס' שבת קאמר לה למאי דקי"ל חמץ בפסח אסור בהנאה ומשום ידידה ל"צ קרא דלו דהא מתתן לחוד נתמעט חמץ בפסח, וע"כ כי איצטריך לתרומה טמאה וש"מ דבת אורו היא ושריא בהנאה. ובפסחים אליבא דמ"ד חמץ בפסח מותר בהנאה ומתתן לחוד לא נתמעט חמץ דהא בת נתינה היא כיון דשרי בהנאה אלא מלו ולא לאורו הוא דנתמעט, והא דתרומה טמאה שרי בהנאה אליבא דידיה, והלא כבר דרש' לו ולא לאורו לתרומת חמץ בפסח¹⁰, לעולם יליף לה ממשמרת תרומותי א"נ מלא בערתי ממנו בטמא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנטמאת כדאמר התם בשבת.

ומעתה יש ליישב דברי רש"י, דמה שפירש בשבת דאין תורמין מן הטמא על הטהור משום דכת' לו ולא לאורו הרי אזיל כהני תנאי דסברי דחמץ בפסח אסור בהנאה, דהכי קי"ל, וילפ' מתתן לחוד דהמפריש חמץ בפסח אינה קדושה וכמש"כ תוס' בפסחים, וממילא מיותר לו למדרש מיניה דאין תורמין מן הטמא על הטהור. ולכן אפי' תרומה טמאה דהיתה לו שעת הכושר, שפיר הוי בכלל לו ולא לאורו דאין תורמין לכתחילה, משום דהך דמוקמינן בפסחים דלו ולא לאורו מיירי דוקא בדלא היתה שעת הכושר היינו משום דהתם אזלא כמ"ד דחמץ בפסח שרי בהנאה ושפיר הוצרך למעט תרומתו מלו ולא לאורו, ולכן הוקשה לגמ' מהא דבטמא על הטהור תרומתו תרומה אמאי לא נימא לו ולא לאורו והוצרך לחלק בין שעת הכושר ללא היתה שעת הכושר, משא"כ להנך תנאי דחמץ בפסח אסור בהנאה ובלאו קרא דלו ידעינן דאין תרומתו תרומה דמתתן לחוד נפקא, ממילא שפיר יש למדרש דאין תורמין לכתחילה בטמא על הטהור משום לו ולא לאורו. וכיון דליכא סתירה בין הא דבתרומה טמאה תרומתו תרומה להא דמפריש חמץ אין תרומתו תרומה דשאני תרומת חמץ בפסח דאסורה אפי' בהנאה, ממילא ליכא צורך לחלק בין היכא דהיתה שעת הכושר להיכא דלא היתה שעת הכושר, ושפיר מיושב מה שהשמיט רש"י הא דלא היתה שעת הכושר כיון דלעולם דרש' לו ולא לאורו דאין תורמין בכל גוונא אף היכא דהיתה שעת הכושר.

¹⁰ וכן הק' בדו"ח רע"א שבת שם והניח בצ"ע.

ומה שפי' רש"י בפסחים דאין תורמין מן הטמא על הטהור משום הפסד כהן, הי' משום דהתם קיימא כמ"ד דחמץ שרי בהנאה ובעי למדרש לו ולא לאורו לתרומת חמץ בפסח, ע"כ ליכא למדרש לו ולא לאורו לתרומה טמאה וע"כ צריך לפרש טעמא דמתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור מטעם אחר וכגון משום הפסד כהן. ושו"ר שכ"כ בערוך לנר יבמות שם ובשפ"א פסחים שם.

אולם צ"ע טובא בזה, דבמס' יבמות שם הביא הגמ' מתני' דתרומות דאין תורמין מן הטמא על הטהור ופירש"י משום הפסד כהן. והלא לפי הנ"ל ה"ל לפרש דאין תורמין משום לו ולא לאורו, דהא לא מיירי התם ביבמות דוקא אליבא דמ"ד חמץ בפסח שרי בהנאה, דלא מיירי בחמץ כלל, אלא נשנה סתם, והובא שם משום סיפא דמתני' דבמזיד לא עשה ולא כלום יע"ש, וא"כ ה"ל לפרש כפי מה דקי"ל דחמץ בפסח אסור בהנאה וע"פ מש"נ מיותר קרא דתתן לו למדרש לו ולא לאורו על תורמין מן הטמא על הטהור וצ"ע.

ואולי י"ל ע"פ הא דאיתא שם בהמשך הגמ' שאני הכא דמדאורייתא תרומה מעלייתא היא (בשוגג דתרומתו תרומה) כדרכי אלעאי, דא"ר אלעאי מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה דכתיב ולא תשאו עליו חטא וכו', וא"כ קצת משמע דמה"ת תרומה מעליא היא ורק מדרבנן לכת' אין תורמין, וכדמשמע מדברי הר"ש לעיל יע"ש, ושפיר פירש רש"י דאין תורמין משום הפסד כהן ולא משום לו ולא לאורו, אלא דיש לפקפק בזה ועדיין צ"ע.

ושו"ר בהר צבי שבת שם שכ' דרש"י רצה לפרש אליבא דכ"ע, וכיון דר"ה בריה דר"י פליג בפסחים שם ואמר אמר קרא "ראשית" ששיריה ניכרין לישראל, יצתה זו (תרומת חמץ בפסח) שאין שיריה ניכרין, ומשמע דלית ליה דרשת לו ולא לאורו, ולכן רצה רש"י לפרש ביבמות אליבא דכ"ע ופי' מטעם הפסד כהן, כיון דמתני' דתרומות סתמא תנן התם ביבמות (ויע' במנחת שלמה שם אות ב' שנו"נ אם ר"ה בריה דר"י בא לחלוק על רנב"י או לא, וע"ע שם אם קי"ל כרנב"י או רהבדר"י, וכן יע' בזה בשו"ת בית יצחק חיו"ד סי' פ"ב סוף אות ב', והאריכו המפרשים בזה, ואכ"מ).

ועוד יש להעיר מדברי רש"י במנחות (כה:): גבי אין תורמין מן הטמא על הטהור וז"ל, בשוגג תרומתו תרומה דאמר' בכמה דוכתי ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבם אם אינו קדוש נשיאות חטא למה מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה עכ"ל, וקצת משמע דהיינו כשיטת הר"י בתוס' יבמות שם, יע' לעיל בזה, דאין תורמין לכת' מן הרעה על היפה ומכאן דאין תורמין מן הטמא על הטהור לכת'. וא"כ גם בזה קשה דהלא ה"ל לרש"י לפרש דאין תורמין לכתחילה משום לו ולא לאורו דבסוגיא דמנחות לא איירי במפריש תרומת חמץ כלל, ושפיר יש לפרש אליבא דהלכתא דחמץ בפסח אסור בהנאה ומיותר לו ולא לאורו למדרש דלכת' אין תורמין מן הטמא על הטהור וכו"ל. ולפמש"כ בהר צבי הנ"ל דלא רצה רש"י לפרש אין תורמין משום דכתיב לו ולא לאורו כדי לפרש אליבא דכ"ע ניחא.

אולם בעיקר דברי רש"י שם יל"ע אם כוונתו דאין תורמין מן הרעה על היפה לכת' וכדברי הר"י הנ"ל, או דלמא איכא טעם אחר במה שאין תורמין לכת' כגון הפסד

כהן או קרא דלו ולא לאורו, דהלא רש"י לא פירש אלא הטעם דבדיעבד תרומתו תרומה ולא פירש הטעם דאין תורמין.

ולכן נראה דלעולם יש לפרש דס"ל לרש"י כמש"כ בפירושו ביבמות ופסחים דטעמא דאין תורמין הוי משום הפסד כהן, וכדברי הר"ש הנ"ל דמהא דמדאורייתא תרומתו תרומה מדר' אלעאי, ע"כ דאין תורמין לכת' הוי משום הפסד כהן. אי נמי ס"ל כדבריו בשבת דלעולם אין תורמין לכת' משום לו ולא לאורו, ומ"מ בשוגג תרומתו תרומה וידעינן כן משום דרשת ר' אלעאי דמן הרעה על היפה חל.

אלא דלפי"ז הלא יש להעיר דהלא משמע במס' שבת דדייקינן מלו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא, דמותר ליהנות בשמן שריפה, וע"כ דתרומתו תרומה, ואין צורך לדרשת ר' אלעאי, ועדיין תקשי אמאי פירש רש"י כן במנחות דתרומתו תרומה משום דרשת ר' אלעאי, ובאמת יש להקשות זה בעיקר דברי הגמ' דמצד א' משמע במס' שבת דידעינן דתרומתו תרומה משום דבת אורו הוא, ואילו במס' יבמות משמע דתרומתו תרומה משום דרשת ר' אלעאי דמן הרעה על היפה חל.

וגם בזה י"ל דלפמש"כ בהר צבי הנ"ל ניחא, דגמ' דיבמות קאי לשיטת ר' הונא ברי' דר"י דל"ל דרשת לו ולא לאורו, ודוקא משום דרשת ר' אלעאי ילפ' דתרומתו תרומה. אולם נראה ליישב עוד בכמה אנפי, חדא, י"ל דלעולם איכא גילוי מדרשת ר' אלעאי דגם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה, ומזה גופה ידעינן לדרוש לו ולא לאורו דבת אורו הוא ולא לדרשה אחרינא, או באופ"א קצת י"ל דנקט' דבדרשת ר' אלעאי דתרומתו תרומה במן הרעה על היפה גם מן הטמא על הטהור הוי בכלל וכדדרשינן מלו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא, אלמא דתרומתו חל ושפיר הוי בכלל דרשתו, א"נ מכלל דבת אורו הוא קאי דוקא אתרומה טמאה דעלמא דשרי בהנאה, אבל מן הטמא על הטהור לא ידע' דחל אי לאו משום דרשת ר' אלעאי דמיירי בטמא על הטהור, וממילא מיושב דברי רש"י דאין דבריו במנחות דפי' דבשוגג תרומתו תרומה מדרשת ר' אלעאי סותרים לדבריו בשבת דפירש לכת' אין תורמין משום לו ולא לאורו.

ובדרך הראשון הנ"ל כן נראה ביאור דברי הרשב"א בשבת שם וז"ל בא"ד ותנן התורם מן הטמא על הטהור בשוגג תרומתו תרומה וכדרכי אילעא דאמר מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו חטא וכו', הלכך דרשינן מיניה לו ולא לאורו מכלל דבת אורו היא, עכ"ל. ונראה דר"ל דידע' לדיוק מכלל דבת אורו היא דבדיעבד חל ההפרשה ובת הסקה היא משום דדרשינן מולא תשאו כו' לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה. אולם יע' לקמן בדברי רש"י א"א לפרש דס"ל כהרשב"א.

עכ"פ הרי חזינן דפליגי רבוותא אם דברי ר' נחמן בר' יצחק במס' פסחים דדרשת לו ולא לאורו אתי למעט המפריש תרומת חמץ בפסח, ודבריו במס' שבת דקאי אמפריש תרומה טמאה על הטהורה, הוו ב' סוגיות חלוקות או סוגיא א' היא, דשיטת רש"י ודעימיה דב' סוגיות חלוקות הן, וגמ' דפסחים קאי כמ"ד חמץ בפסח שרי בהנאה, ולו ולא לאורו אתי למעוטי תרומת חמץ בפסח ולמן הטמא על הטהור בדלא היה להם שעת הכושר דאין תרומתו תרומה, וגמ' דשבת אתיא כמ"ד חמץ בפסח אסור בהנאה, ולו ולא לאורו קאי אתרומה טמאה אף היכא דהיתה לו

שעת הכושר דלכת' אין תורמין, ומ"מ בדיעבד חל ושרי בהנאה, הכל כמש"נ. ואילו תוס' ביבמות ודעימיה ס"ל דחדא סוגיא היא, וקיימא מסקנא דמס' פסחים גם למ"ד חמץ בפסח אסור בהנאה, ולכן גם במס' שבת דרשת לו ולא לאורו קאי דוקא אהיכא דלא היתה לו שעת הכושר ואין תרומתו תרומה, וע"כ מתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור לכתחילה ובדיעבד חל אין הטעם משום קרא דלו ולא לאורו אלא מטעמא אחרינא וכמש"נ.

והנה, הקשו תוס' בשבת (כה: ד"ה תתן) וז"ל, ואם תאמר מידי ולא לאורו כתיב, אימא תתן לו ולא דבר שאין ראוי לו כלל, וי"ל דאם כן לא לכתוב אלא תתן, דאין נתינה פחות משוה פרוטה, מדכתיב לו משמע לו ולא לאורו, עכ"ל. כוונתם להקשות היאך אפשר להוכיח דתרומה טמאה שרי בהנאה, דלמא לעולם אסורה בהנאה, ודרשינן תתן לו דבר שיש שיווי לאפוקי תרומה טמאה דליכא שיווי כיון דאסורה בהנאה. ותי' דלישנא דתתן לחוד משמע דצריך לתרום דבר שיש בו שיווי, ומלת "לו" מיותר למעט דבר דאע"ג דאיכא שיווי דשרי בהנאה מ"מ כיון דאסורה באכילה אין לתרום אלא דבר הראוי לו לאכילה, וממילא חזינן דתרומה טמאה שרי בהנאה. וכ"ה שיטת תוס' בפסחים הנ"ל (ד"ה תתן) דלישנא דתתן משמע דבר שיש לו שיווי.

אולם שיטת תוס' בגיטין (כ.). היא דלישנא דתתן משמע אף דאינה שוה פרוטה, דאיתא התם אמר רב חסדא יכילנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא כו' משום דכתיב ונתן (בר נתינה שיהא שוה פרוטה), והכא לא יהיב לה מידי. ודחה דלמא נתינת גט היא, תדע, דשלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר. וכ' תוס' וז"ל, וכן שלף איש נעלו ונתן לרעהו לא בעינן שוה פרוטה (קנין חליפין) אף על גב דכתיב ונתן, וכן גבי תרומה חטה אחת פוטרת את הכרי אף על גב דכתיב תתן לו, ובמתנות דם חטאת ובמתנות בהונות אין בו שיעור (וכתיב בהו נתינה) וכו' עכ"ל. וכ"ה שיטת תוס' פסחים (לב: ד"ה ואין).

ובשו"ת נודע ביהודה (יו"ד תנינא סי' ר"א) דחה הראיות דתוס' בגיטין, דשאני ונתן דכתיב בגט שאין הכוונה אלא נתינת הגט ואף שאינו שוה מאומה מקרי נתינה שדבר גדול נתן לה שעל ידו מותרת לעלמא, והראיה שהביאו משלף איש נעלו דלא בעינן שוה פרוטה, והרי כך איתא בב"מ (מז). תנא קונין בכלי אף על פי שאין בו ש"פ, ומה ראיה יש מכלי על דבר שאינו כלי והרי אף לענין טענה וכפירה יצאו כלים למה שהן אפילו אין בהם ש"פ הם חשובים כשתי כסף, ולכן גם לענין נתינה חשיב ונתן. ומה שהביאו ממתנת דם על המזבח דחה דיש לחלק בין נתינה מאדם לאדם, למתן דמים על המזבח, דכי מה יתרון יש למזבח אם הוא שוה פרוטה או לא. ומה שהביאו ראיה מחטה אחת שפוטרת כל הכרי אינו ראיה דהיינו להתיר הכרי לאפקועי איסור טבל אבל ידי נתינה לכהן צריך דבר שיהיה בו כדי נתינה, עכ"ד, וממילא מיושב שיטת תוס' בשבת דתתן משמע נתינה שיש בה ש"פ מכל ההוכחות בתוס' בגיטין דנתינה משמע אף דלית בה ש"פ.

[והאריך הנוד"ב בהך חילוק הנ"ל דיש ב' חלקים למצות חלה ותרומה, וז"ל, האחד הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה כי קודם ההפרשה היא אסורה באכילה וע"י הפרשת החלה מן העיסה כבר הופקע איסור טבל והותרה העיסה באכילה ואף אם אח"כ יחזיק בעל העיסה את החלה לעצמו ולא יתננה לכהן אין כאן אלא גזל

השבט והעיסה הותרה באכילה. ואמנם המצוה העיקרית ליתנה לכהן, וזה הענין השני שאמרתי שיש במצוה זו, ושני ענינים האלו חלוקים זה מזה שלפטור העיסה אין לו שיעור כלל מן התורה ואפילו משהו פוטר העיסה כתרומת גורן שחטה אחת פוטרת כל הכרי, ואמנם הענין השני לקיים מצות נתינה לכהן זהו יש לו שיעור מן התורה כיון דכתיב תתנו צריך שיהיה כדי נתינה והשיעור הזה שהוא אחד מכ"ד או אחד ממ"ח וכו'.

וכתב דיש ליישב דברי רש"י עה"ת פ' שלח, דבד"ה כתרומת גורן כ' רש"י שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור אבל חכמים נתנו שיעור לבעה"ב אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח. ואח"כ בד"ה תתנו לה' תרומה פירש לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה, ולכאורה דברי רש"י סתרי אהדדי. וכתב המזרחי דתתנו שיהא בה כדי נתינה אין זה אלא אסמכתא בעלמא, שהרי גבי תרומת גורן נמי כתיב בה נתינה ועם כל זה אמרו שאין לה שיעור מן התורה אלא חטה אחת פוטרת כל הכרי, והאריך הנוד"ב לחלוק עליו, והעלה בדעת רש"י כנ"ל, דהא דחלה הוי כתרומת הגורן שלא נאמר בה שיעור היינו לפטור העיסה, ושוב כתב רש"י אבל חכמים נתנו שיעור לבעה"ב אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח, היינו מכל עיסה לפי גדלה וזהו מדרבנן. ושוב בפסוק שאחריו בפסוק תתנו כתב לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהיה בה כדי נתינה וזהו מן התורה לקיים מצות נתינה ובין שתהיה העיסה גדולה מאד ובין שתהיה העיסה שיעור עשרון אחד השיעור שיהא כדי נתינה דהי' חלק א' ממ"ח או מכ"ד מעשרון, ואפילו העיסה גדולה מאה עשרונות, יוצא מה"ת בחלק המגיע בעשרון א', עכת"ד.

ובעיקר היסוד לחלק בין הפרשה לנתינה, האריכו האחרונים בזה, והעירו דכבר קדמונו בתוס' ר"ד קידושין (נח:): (יע' לקמן מו"מ בדבריו), ובמהר"ם חלאוה (פסחים לב:), וביראים (סי' קנ"א), ובמשל"מ הל' מתנו"ע (פ"ו ה"ז), והר"מ והרמב"ן פליגי (שרש י"ב) גבי תרומה אם הפרשה ונתינה הוי מצוה א' או ב' מצות, אולם בנוד"ב כ' דהפרשה ונתינה הם ב' חלקים של המצוה. וכמובן לפי תוס' בגיטין שהוכיחו מתתן דתרומה דליכא שיעור נתינה כיון דחטה א' פוטרת הכרי ע"כ דל"ל הך סברא הנ"ל, ופשוט.]

אולם מעתה יש להקשות לאידך גיסא, לפי שיטת תוס' בגיטין דתתן משמע אף נתינה דאינה שוה פרוטה, הדרא קושית תוס' בשבת לדוכתא, אימא תתן לו ולא דבר שאין ראוי לו כלל, ותרומה טמאה אסורה בהנאה, ומנא ידעינן לדרוש לו ולא לאורו. וליכא ליישב דכבר ידעינן למעט דבר שאינו ראוי כלל מדכתיב תתן דאין נתינה פחות משהו פרוטה, דהלא סבירא להו לתוס' בגיטין דתתן משמע אף נתינה דאינה שוה פרוטה, וא"כ דלמא יש למדרש לו ולא דבר שאין ראוי כלל, וצ"ע.

והנה, הבאנו לעיל דברי הרשב"א בשבת שהק' בעיקר דינא דרנב"י מעין קושית תוס' וז"ל, איכא למידק מידי ולא לאורו כתיב אימא דאינו ראוי לא לו ולא לאורו ואתא למעוטי דאין שם תרומה חל עליה וכו', ע"כ, והיינו דהוקשה ליה בעיקר דינא דהמפריש מן הטמא על הטהור תרומתו תרומה, דלמא אינו חל, ותרומה טמאה לעולם אסורה בהנאה, משא"כ מדברי תוס' בשבת נראה דהוקשה להו מצד לישנא דקרא, היכי ידע' למעט דבר שראוי לאורו, הא דלמא ממעט' דבר שאינו

ראוי כלל, ולעולם תרומה טמאה אסורה בהנאה, ולכן לא הוסיפו בתוס' להקשות כדברי הרשב"א דאין שם תרומה חל עליה, אלא רק מצד המיעוט דלאורו מלישנא דקרא דלו. ויבואר לקמן אמאי לא הקשו כל חד כקושית השני.

ויישב הרשב"א קושיתו וז"ל, דהכא ליכא למימר הכי דהא ילפינן ביבמות בפרק האשה רבה (פט:) דהתורם מן הטמא על הטהור שהיא תרומה ותנן (תרומות פ"ב) התורם מן הטמא על הטהור בשוגג תרומתו תרומה, וכדרכי אלעאי דאמר מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו חטא וכו', הלכך דרשינן מיניה לו ולא לאורו מכלל דבת אורו היא, עכ"ל. הרי פירש הרשב"א דמצד עצם הלשון היה אפשר לדרוש תתן לו ולא תרומה טמאה דאינו ראוייה לו כלל, אלא דידעינן וסמכינן במה שכתוב במקום אחר דודאי המפריש מן הטמא על הטהור תרומתו חל, דהי' דרשת ר' אלעאי, ומזה ידע רנב"י לדרוש תתן לו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא.

ולפי דברי הרשב"א עיקר כוונת דרשת רנב"י במס' שבת היינו "מכלל דבת אורו הוא", ר"ל דבדיעבד תרומתו תרומה אלמא דשרי ליהנות, דע"י דרשת ר' אלעאי ידע' לדרוש לו ולא לאורו, ואילו מדברי רש"י משמע דעיקר הלימוד הוי מרישא דמתני' דתרומות דאין מפרישין מן הטמא, ר"ל לאורו, על הטהור, ר"ל לו, ומ"מ חזינן דהוי בת אורו, בחד מתרי אנפי, או בכה"ג דמפרישין מן הטמא על הטהור דמ"מ חל בדיעבד, או בתרומה טמאה דעלמא, אבל עיקר הדרשה היינו מהדין לכת' דאין תורמין. ולתרויהו דרשת לו ולא לאורו קאי אמתני' דתרומות דאין תורמין מן הטמא על הטהור וכו', ודלא כדברי תוס' ביבמות הנ"ל ויבואר עוד לקמן בזה. [ושיטת התוס' רי"ד בקידושין נח: דקאי לו ולא לאורו אמתני' דתרומות, והלימוד דבת אורו הוא הוי מסיפא דמתני' כדברי הרשב"א, אלא דביאר הדרשה באופ"א, ויע' בהערה באורך בשיטתו בזה והמסתעף¹¹].

¹¹ הנה כ' התוס' רי"ד וז"ל, ראיתי מקשים והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה כדדרשינן גבי ראשית הגז. ונראה לי לתרץ דבודאי מצוה ליתן לו דבר חשוב כו', אבל מיהו אף על פי שמצותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרם חטה אחת מכל הכרי נותקן ויצא מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה. והנ"ל תנן בפ"ב דתרומות אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה מזיד לא עשה כלום ומייתנין לה במסכת פסחים בפרק כל שעה וביבמות בפ' האשה פ' אין תורמין מן הטמא על הטהור דאמר קרא תתן לו ולא לאורו, ואף על פי שמצותו בכך אם תרם ניתקן טבלו ואף על פי שחיסר מצוה ע"כ. והאריכו המפרשים בדבריו, וכאן נאריך במה שנוגע לענינינו. משמע מדבריו דיש לדייק לישנא דקרא ד"תתן" דוקא, דמיירי בנתינה, ולכן רישא דמתני' דאין תורמין ע"כ היינו דאין תורמין דבר שאין בו מצות נתינה, ומ"מ תרומתו תרומה דניתקן הטבל. וכמו כן חטה א' פוטר הכרי וכשנותן החטה לכהן כיון דלית בה שיעור לא מקיים מצות נתינה בזה, ולמידן זה מתרומה טמאה על תרומה טהורה דלא מקיים מצות נתינה. ויש לפרש דמזה דייק הגמ' בשבת דבת אורו הוא, ר"ל מנלן דתרומה טמאה שרי בהנאה, וארנב"י מהא דכת' תתן לו ולא לאורו דליכא מצות נתינה בתרומה טמאה על תרומה טהורה ואעפ"כ תרומתו תרומה, אלמא דבהפריש ונותן תרומה טמאה לכהן (אע"ג דאין בזה מצות נתינה) הרי דבת אורו הוא ושרי בהנאה. ונמצא דעיקר הדיוק דבת אורו הוא אתי מסיפא דמתני' דתרומתו תרומה וכמש"נ לעיל. ומ"מ אי"ז כדברי הרשב"א דיליף כן מדרשת ר' אלעאי דתורמין מן הרעה על היפה, אלא דרישא מיירי בנתינה וסיפא מיירי בהפרשה. ומזה דנותנין לכהן, וכחטה א', ע"כ דבת אורו הוא, כן נראה לבאר דבריו בנוגע לסוגיא דשבת, ועדיין יש לפלפל בזה.

והנה, עיקר דבריו צ"ע מסוגיא דפסחים, דהלא איתא התם דדרשת לו ולא לאורו קאי אתרומה שלא היתה שעת הכושר ואין תרומתו תרומה, ואילו מתני' דתרומתו תרומה מיירי כשהיתה לו שעת הכושר, וכקושיית תוס' ביבמות על הריב"ן. ולשיטת רש"י יישבנו דסוגיא דשבת קאי כמ"ד חמץ בפסח אסור בהנאה, הכל כמש"נ, ושפיר חידש רש"י ודעימיה דאתי לו ולא לאורו לדין חדש דאין תורמין מן הטמא על הטהור

לכתחילה, אולם אי אפשר לפרש כן בדעת התוס' ר"ד דהלא ביאר דבריו אליבא דכ"ע כביאור להך מתני' דתרומות והביא גמ' דפסחים, ולכא' דבריו מתנגדים לגמ' דפסחים וצע"ג.

וראיתי בגבורת יצחק (תרומות שם) שיישב שיטת רש"י בשבת וריב"ן מקושית תוס' ביבמות בב' אופנים (ומדבריו נלמד לדברי תוס' ר"ד וכדיבואר). לעולם קרא דלו ולא לאורו קאי גם אהיכא דהיתה לו שעת הכושר, אלא דקאי על נתינה ולא הפרשה, וכלישנא דקרא. ומעיקרא ס"ד דכל היכא דליכא נתינה גם ההפרשה אינה חל, ולכן מקשי גבי תרומה טמאה ואמאי תרומתו תרומה, ומסיק דה"מ דהפרשה אינה חל היינו היכא דלא היתה שעת הכושר, דאינה ראויה לנתינה כלל, אבל היכא דהיתה לו שעת הכושר נהי דליכא נתינה, ולכן לכת' לא יתרום כיון דאי אפשר לקיים דין נתינה, מ"מ ההפרשה חל בדיעבד. הרי דלעולם גם בכה"ג דהיתה שעת הכושר דרש' תתן לו ולא לאורו דליכא נתינה, ע"כ פירוש קמא דידיה (ויש להעיר לפי"ז מש"כ רש"י בשבת ומדאצטרך למעוטי מכלל דבת אורו הוא משמע דבדיעבד איכא נתינה ודלא כמש"נ, ויש לדחות דהכוונה לתרומה טמאה דעלמא בת אורו הוא).

ועוד פי' ע"פ שיטת ר' הונא בד"ר בפסחים דאמר קרא ראשית ששירה ניכרין לישראל ולכן בתורם מן הטמא על הטהור תרומתו תרומה, וחידש שם דרהבדר"י מודה לדרשת לו ולא לאורו דליכא מצות נתינה ולכן לכת' לא יתרום כיון דליכא מצות נתינה, אבל מ"מ בדיעבד תרומתו תרומה להתיר השיריים, וליכא חילוק בין היתה שעת הכושר ללא היתה שעת הכושר, ורש"י וריב"ן פירשו המשנה בתרומות כאוקימתת רב הונא בד"ר, ומיושב קושית תוס' דבדיעבד תרומתו תרומה, וביאר כן בדעת התוס' ר"ד ג"כ, עכ"ד.

ולענ"ד דבריו צע"ג, דהלא איתא בגמ' בשבת בהדיא אמר רנב"י לו ולא לאורו וע"ז קיימא דברי רש"י, ואין זכר לדברי ר' הונא בד"ר, וגם בתוס' ר"ד גופיה משמע קצת דאזיל בשיטת רנב"י ולא רהבדר"י.

אולם יש שכותבים ליישב דעת רש"י ותוס' ר"ד באופ"א (יע' ביאורים לריטב"א מס' נדה בסופו סי' י"א להגר"ד מצגר, וספר זהב התרומה מס' תרומות פ"א, ועוד ממחברי זמנינו) דנהי דמדינא דגמרא לו ולא לאורו מעכב בהפרשת תרומה טמאה דוקא היכא דלא היתה שעת הכושר, מ"מ גם בדהיתה שעת הכושר איכא דין נוסף דלקיים מצות נתינה בעי ראוי לו ולא רק לאורו. ולפי"ז אי"ז דין רק בתורמין מן הטמא על הטהור אלא בכל תרומה טמאה ליכא מצות נתינה. ובפרט לפמש"כ הנוד"ב הנ"ל בדעת רש"י עה"ת דאיכא שיעור מה"ת במצות נתינה, ולכן חטה א' פוטרת הכרי מטבל אבל אינו מקיים מצות נתינה בזה, וה"נ בתרומה טמאה אין בזה נתינה חשובה, וכלישנא דקרא תתן לו, דמייירי בנתינה, ורק דמחולק לתרתי, דבדלא היתה שעת הכושר דלא היה ראויה לנתינה כלל אפילו ההפרשה לא הוי הפרשה, ואילו בדהיתה שעת הכושר דהיה ראויה לנתינה ורק דעתה נטמאה התרומה קיימא לן דההפרשה חל אלא דלא מקיים בזה מצות נתינה. ולפי"ז דברי רש"י בשבת ודעימיה דדרש' קרא דתתן לו ארישא דמתני' דאין תורמין מיירי בנתינה ולא בהפרשה יעש"ה ברש"י, עכ"ד.

ולכא' דבר תמוה הוא לחדש דאין מצות נתינה בתרומה טמאה, דפשטות דברי הגמ' הוא דאיכא מצות נתינה בתרומה טמאה דהכי איתא בשבת (כה). וביבמות (עד). ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי, בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה. ואמר רחמנא לך, שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך. ואם נימא דליכא מצות נתינה לכא' צריך לפרש בגמ' הנ"ל דנהי דהישראל יכול לשורפה מ"מ התורה התירה לתת התרומה טמאה לכהן ואז שפיר יכול הכהן ליהנות בשעת שריפה, וכן פירש במנחת יצחק (ח"ח סי' ק"ו).

ובעיקר החידוש, יע' בס' המצוות (שרש י"ב) שיטת הרמב"ן דבדבריהם הטובלים ההפרשה והנתינה הם שתי מצוות, והביא ראיה לזה שהרי בחלה טמאה מברך בהפרשתה ואינה ניתנה לכהן אלא משליכה באור כדאיתא במס' בכורות. וכ' במגילת אסתר שם דהלא התם בבכורות מיירי בחלה בזמן הזה שהיא מדרבנן, אבל בזמן שהחלה היא מדאורייתא אין עיסתו ניתנת עד שיתנו לו ואפילו טמאה שכן דרשו ואני הנה נתתי כו' להסיקה תחת תבשילך, ע"כ. והיינו דהבין המגילת אסתר בדעת הרמב"ן דבחלה טמאה ליכא דין נתינה להכהן גם בזמן שחלה היא מה"ת, והעיר בזה בפרחי ציון (א' ח'). וע"ע ס' בני נפתלי בסופו קובץ בית אפרים (עמ' ז') שכ' דליכא מצות נתינה, וכן האריך בחי' הגר"ד (סי' ה' בענינים שונים נדפס בסוף מס' סוטה). וכתבו האחרונים (פרחי ציון, מנח"י, ועוד) דדבר זה תלוי במחלוקת בין הר"מ והריב"א בדין הנאה בתרומה טמאה, דלשון הר"מ בהל' תרומות (פ"ב ה"ד) והטמאה יהנו בשריפתה וכו', ומשמע דאין זה היתר לבד להכהן ליהנות בשעת שריפה אלא דחלק ממצות הנתינה היינו שהכהן יהנה בשעת שריפה (והאריכו המפרשים בדעתו בזה, יע' במשנת יעב"ץ סי' ל"ד, ובאבי עזרי שם, ועוד, ואכ"מ). אולם דעת הריב"א (תוס' בשבת כד: ד"ה לפי) דכיון שאסרה תורה כל הנאות רק הנאת שריפה א"כ הבערה זו אינה לצורך הנאתו אלא לשם מצות שריפה, אלא שהתורה לא הקפידה שיהנה ממנו הכהן בשעת ביעורה עכ"ד, הרי דליכא חיוב ליהנות בשעת שריפה. ולפי שיטתו יש לפרש דליכא מצות נתינה להכהן, רק היכא דנותנו שפיר יש לו היתר ליהנות בשעת שריפה (וע"ע בחי' הגר"ד הנ"ל שביאר בזה דברי תוס' בפסחים כב.; ואכ"מ).

והנה, דברי התוס' ר"ד דאין מצות נתינה בתרומה טמאה מיירי בתורמין מן הטמא על הטהור, ודלמא יש לדחות דדוקא התם ליכא מצות נתינה כיון דהוי כב' מינים, משא"כ בתורמין מן הטמא על הטמא דזוהי קיום מצותה וכמש"נ לעיל לפי מה שמדויק מסוגיא דפסחים דלא הקשה מכל תרומה טמאה דעלמא, בזה

ונמצא לפי"ז דלדברי הרשב"א אין הלימוד מיתורא דלו ומשום דתתן משמע דבר שיש בו שיווי, ואתא קרא דלו דאף מה שמותר בהנאה אין נותנין עד שהוא ראוי לו לאכילה ג"כ וכדברי תוס' בשבת, אלא ר' נחמן ב"י יליף מדרשת ר' אלעאי דגם התורם מן הטמא על הטהור תרומתו תרומה וממילא שרי בהנאה, ודייק ר"נ ב"י מתני' דתרומות דאין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם תרומתו תרומה בתוך הקרא דתתן לו דאתא למעט לאורו, ומ"מ בת אורו הוא.

ומעתה י"ל דתוס' בגיטין דס"ל דליכא למילף מלישנא דתתן דצריך נתינה דשו"פ ע"כ ס"ל כשיטת הרשב"א, ולא תקשי קושית תוס' בשבת דאימא לו ולא דבר שאינו ראוי כלל ולעולם תרומה טמאה אסורה בהנאה, דלעולם דרש' לו ולא לאורו לאו מחמת דיוקא דקרא כדברי תוס' בשבת, אלא דגמירי דכך דינא דקרא, ומדרשת ר' אלעאי, וכמש"נ.

וכן לאידך גיסא, יש לבאר קושית הרשב"א דס"ל כשיטת תוס' בגיטין דלא ילפ' מלישנא דתתן דבעי שיעור נתינה, וכיון שכן, דלמא אליבא דאמת אתא קרא דתתן לו למעוטי דבר שאינו ראוי כלל והתורם מן הטמא על הטהור אינו חל כלל, ולכן הוצרך ליישב דידע' מדינא דחל בדיעבד ושרי בהנאה מחמת דרשת ר' אלעאי. [וכעת לא מצאתי ראיה ברורה בדעת הרשב"א אם ס"ל דתתן משמע דוקא דבר של שיווי או לא.]¹²

ובדעת תוס' בשבת דלא הקשו נימא דאתי קרא דלו למעוטי דהתורם מן הטמא על הטהור אינה חל וכקושית הרשב"א, אלא רק הקשו דדלמא אתי קרא למעוטי תרומה טמאה דאסורה בהנאה, נראה דס"ל כדעת תוס' ביבמות הנ"ל (וע"ע תוס' במנחות שם) דפירשו ע"פ מסקנת גמ' דפסחים דתתן לו ולא לאורו אתי למעוטי תרומה טמאה (וחמץ בפסח) שלא היתה לו שעת הכושר, ואינה ראויה לתרומה כלל. וכיון שכן, אין כאן ענין למתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור דתרומתו תרומה, וגם אין ענין להא דר' אלעאי דתורמין מן הרעה על היפה וכדברי הרשב"א בזה, אלא מיירי בדלא היתה לו שעת הכושר ואליבא דאמת אין ההפרשה חל כלל, ולכן לא הקשו כקושית הרשב"א דלמא אין תרומתו תרומה, דאח"כ אין תרומתו תרומה.

והא דאיתא בגמ' שבת שם מכלל דבת אורו הוא ומשמע דחל התרומה, צ"ל דמהא דאין צורך למעט תרומה טמאה אילו היתה אסורה בהנאה דמתתן נפקא וכמש"כ תוס' שם בשבת ובפסחים שם, ע"כ תרומה טמאה שרי בהנאה, ואעפ"כ היכא דלא היתה לו שעת הכושר אין תרומתו תרומה, וילפ' כן מיתורא דלו, דאע"ג דשרי

איכא מצות נתינה. אולם, באמת יש לדייק דליכא מצות נתינה בכל תרומה טמאה מדברי הריטב"א בנדה (ו: ד"ה תנן) שכתב גבי חלה טמאה דאין מתקיים בו מצות נתינה כראוי דרחמנא אמר תתן לו ולא לאורו, ע"כ. והתם מבואר דחלתו חלה, אלמא דמיירי דהיתה לו שעת הכושר, ואעפ"כ ליכא מצות נתינה משום דכתי' לו ולא לאורו, ומיירי במתקן חלה טמאה על כרי של חלה טמאה (ויע' שאג"א סי' צ"ז בזה דלא דרש' לו ולא לאורו על הפרשת חלה). ויע' לקמן בהערה מש"כ בביאורי הריטב"א לבאר דדברי הראשונים אזלי לשיטתם בזה.

¹² ובדעת רש"י בזה יש להסתפק, דמצד א' משמע דלית ליה סברת תוס' דדייקו מלישנא יתירא דלו, ומאידך לא משמע מדבריו כסברת הרשב"א דעיקר דיוקא קאי אסיפא דמתני' דתרומתו תרומה ובת אורו הוא, דאילו לרש"י דייקנן מרישא דאין תורמין ומ"מ בת אורו הוא וכמש"נ לעיל, וי"א בדעתו דס"ל כדעת הרי"ד בקידושין הנ"ל דהמיעוט דלו ולא לאורו קאי אנתניה לחוד, אבל הפרשה חל בדיעבד, ומ"מ גם זה אין משמע בדברי רש"י, ויש לעיין בזה.

בהנאה אעפ"כ רק תתן לו דבר הראוי לאכילה, ונהי דאין תרומתו תרומה, מ"מ מדאצטריך למעוטי אלמא דבת אורו הוא ושרי בהנאה היכא דחלה התרומה, וכגון היכא דהיתה שעת הכושר או בתרומה טמאה דעלמא היכא דתורמין מן הטמא על הטמא בזה הוי בת אורו ביד הכהן¹³.

וא"ש כל הראשונים הנ"ל לשיטתיהו בזה, דרש"י והרשב"א למדו דב' סוגיות חלוקות הן, וגמ' דפסחים אזיל אליבא דמ"ד דחמץ בפסח שרי בהנאה ולו ולא לאורו קאי אהיכא דלא היתה שעת הכושר, וגמ' דשבת אזיל למ"ד דחמץ בפסח אסור בהנאה ולו ולא לאורו קאי גם בדהיתה לו שעת הכושר, ואילו תוס' ס"ל דחד סוגיא היא וקאי קרא למסקנא דלא היתה לו שעת הכושר בכל גווני¹⁴.

¹³ ונראה להוכיח דשיטת תוס' ביבמות אזלי כדעת תוס' בשבת ופסחים (לג.) דתתן משמע דבר שיש בו שו"פ, דאי נימא דס"ל כשיטת תוס' בגיטין דתתן משמע אף בלא שו"פ, הרי תקשי קושית הראשונים דלמא תתן לו אתי למעוטי דבר שאינו ראוי כלל, וכ"ת דיש ליישב כשיטת הרשב"א דילפ' מר' אלעאי דתרומה טמאה הוי בת אורו, א"א לומר כן, דהלל לתוס' ביבמות מיירי דדרשה בדלא היתה לו שעת הכושר ואין תרומתו תרומה משא"כ לדעת הרשב"א מיירי בדהיתה שעת הכושר ולכן תרומתו תרומה, והדרא קושית תוס' לדוכתא, אלא ודאי ס"ל דתתן משמע דבר שיש בו ש"פ וס"ל כתוס' בשבת דאתי יתורא דלו למעט תרומה טמאה דשרי בהנאה.

¹⁴ ובביאורי הריטב"א לנדה (ס' י"א) הובאו דבריו לעיל לבאר דפליגי הראשונים אם יש מצות נתינה בתרומה טמאה או ליכא מצות נתינה, ותלה זה במחלוקת הר"מ והריב"א אם חייב הכהן ליהנות מהתרומה טמאה בשעת שריפה או רק הוי היתר הנאה, וממילא לפי הריב"א דליכא חיוב ליהנות הכא נמי ליכא מצות נתינה להכהן והישראל יכול לשורפו לבד, ולר"מ דאיכא חיוב ליהנות ה"נ ממילא איכא מצות נתינה להכהן. וגדולה מזו (אות י' וי"א), רצה לתלות בזה מחלוקת הראשונים בדרשת לו ולא לאורו אם קאי גם אמתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור כשהיתה לו שעת הכושר וכשיטת רש"י בשבת ודעימיה, או דלא קאי אמתני' וכשיטת תוס' ביבמות ודעימיה, וכדיבואר. והיינו, דלפי הריב"א דליכא מצות נתינה ילפינן כן מדכתיב תתן לו ולא לאורו וכמש"כ הריטב"א בנדה ותוס' רי"ד בקידושין דמיירי הך קרא במצות נתינה, ונתבאר בדבריהם דדרש' לו ולא לאורו גם במתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור אע"פ דמיירי בדהיתה לו שעת הכושר (וכן הוא שיטת הריטב"א בשבת דדרש' לו ולא לאורו גם בדהיתה שעת הכושר. ואולי כן ס"ל להרשב"א דדרש' לו ולא לאורו אמתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור, וגם משמע מדבריו שם (כד:)) דאין חיוב להכהן ליהנות בשעת שריפה, אלמא דליכא מצות נתינה. אולם דעת הר"מ בפיה"מ תרומות ודעימיה במתני' דאין תורמין מן הטמא על הטהור דתורמין מן הטמא על הטהור דוקא בדהיתה שעת הכושר, ואילו קרא דלו ולא לאורו מיירי בדלא היתה שעת הכושר ואין תרומתו תרומה, וא"כ ליכא למימר מהך קרא דמיירי בנתינה אלא בהפרשה, ושפיר ס"ל דאיכא מצות נתינה בתרומה טמאה דעלמא, עכ"ד (ואולי יש לדייק כן בשיטת הר"י בתוס', דבתוס' ביבמות הנ"ל מבואר כדברי הר"מ בזה, ולכן כ' הר"י שם טעם אחר בהא דאין תורמין מן הטמא על הטהור, ולא משום קרא דלו ולא לאורו, ומשמע מזה דס"ל דאיכא מצות נתינה דאל"כ ה"ל למימר דילפ' מלו ולא לאורו דאין תורמין ר"ל דליכא מצות נתינה, א"ו כנ"ל, וכן יע' תוס' כד: שם דשיטת הר"י דלא כדברי הריב"א בביאורו דהא דיכול ליהנות בשעת שריפה הוי דבר צדדי אלא קצת משמע דס"ל דעיקרו משום ההנאה, וכשיטת הר"מ בזה הנ"ל), ויש לפלפל בזה, ויגדיל תורה ויאדירה.

"לעמוד לשרת"

כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֵינוּ מִכָּל שְׁבִטֵיךָ לְעֹמֵד לְשֶׁרֶת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים (י"ח ה')

איתא בזבחים במתני' (טו:): דיושב פוסל עבודה. ובגמ' (כו.) איתא נתלה וקבל מהו, (ר"ל נתלה הכהן באויר העזרה וקבל דם כשהוא באויר מהו), א"ל (שמואל) כשרה, א"ל (אבוה דשמואל) אשתבשית, אין דרך שירות בכך.

והקשה בשפת אמת שם למה צריך טעם זה דאין דרך שירות בכך, בלא"ה נתלה לאו עמידה הוא וכתוב לעמוד לשרת, ומה לי נתלה או ישיבה, אטו ישיבה כתוב בתורה דפסול, הלא נלמד רק מלעמוד.

ובחי' הגרי"ז שם כ' ליישב דאין זה פסול בפני עצמו דבעי שיעשה את העבודה כדרך, דהיכן מצינו פסול כזה דשלא כדרך העבודה, אלא דהטעם הוא כיון דבעי עמידה על הרצפה, ואם אינו עומד כדרך עמידתו חשיב כאילו חסר כאן עמידה על הרצפה, ונמצא דהוי פסול לא משום דלא נעשתה העבודה כדרכה, אלא רק משום דלא עמד על הרצפה, עכ"ד. והכוונה בזה דנהי דנחשב כעמידה היכא דנתלה באויר, יע' לקמן בזה, מ"מ חסר עמידה על הרצפה.

ועדיין יש להבין, דלכאורה אין צורך לכל זה, דגם בלאו הכך דאין דרך שירות בכך מ"מ עדיין הרי הוא אינו עומד על הרצפה. ותו צ"ע אמאי לא השיב אבוה דשמואל דפסול משום דכתיב "לעמוד" וליכא, וכעין זה איתא בשאר איבעיות דשאל לבנו שם, ולעולם משמע דאין דרך שירות הוי פסול בפני עצמו ולא רק טעם לבאר אמאי אינו נחשב כעמידה על הרצפה ממש, ויתיישב לקמן במש"כ במקום אחר.

ולענ"ד נראה ליישב, ובהקדם יש לחקור בהא דאיתא במתני' דיושב פוסל, האם הכוונה דהוא פוסל משום דלעולם בעי עמידה, או דיש דין מסוים דיושב פוסל. ובגמ' איתא (כג:): לעמוד ולשרת לעמידה בחרתיו ולא לישיבה, ויש לדקדק בלישנא דגמ' לעמידה בחרתיו "ולא לישיבה", דלכאורה הוי שפת יתר "ולא לישיבה", דאילו נקט "לעמידה בחרתיו" לחוד, ממילא הוי ידעינן דאתי לאפוקי כל עבודה שאינה בעמידה כגון נתלה באויר וסמיכה אע"פ דאינן בכלל ישיבה ג"כ.

אלא משמע מזה דלעולם דרשינן מ"לעמוד" דין מיוחד לפסול ישיבה בעבודה, אבל לעולם לא ילפינן מכאן דבעי עמידה ממש. ולפי מש"נ דהוי פסול "יושב" בעצם, ממילא מיושב קושיא הנ"ל בנתלה וקבל אמאי השיב אבוה דשמואל אין דרך שירות בכך תיפוק ליה משום דכתיב לעמוד, די"ל כיון דנתלה באויר לא הוי בכלל יושב (ועדיפא מינה הרי הוא גם נתלה

בצורה של עמידה, יע' לקמן בזה), ממילא הוצרך להשיב דרך מטעם דאין דרך שירות בכך איכא פסול לקבל הדם בכה"ג.

[ושו"ר שכן חקר בזה באילת השחר (כד.), והוכיח מדף יט: דבעי עמידה ממש דלכאורה פליגי תנאים אם סמיכה הוי בכלל עמידה או לא, ולמ"ד דסמיכה לאו בכלל עמידה היא הרי זה פוסל לקידוש ידים ורגלים ועבודה, אלמא דבעי עמידה ממש, יע"ש, ויש ליישב, יע' בהערה¹⁵].

אמנם עדיין תקשי, הא תיפוק ליה דאיכא חציצה בין רגליו של נתלה באויר לרצפה, וכדאיתא בהמשך מתני' שם ריש פ"ב דעומד על גבי כלים על גבי בהמה על גבי רגלי חבירו פסל, ובגמ' (כד.) ביאר טעמא דמילתא דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, אף רצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה, ואיכא צריכותא התם במאי דהוצרך המתני' עומד ע"ג כלים, על גבי בהמה, ועל גבי רגלי חבירו, ומ"מ לכאורה חזינן דכולהו פוסלים משום חציצה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי הוצרך אבוה דשמואל לפסול נתלה וקיבל משום אין דרך שירות בכך, תיפוק ליה משום דאיכא חציצה ע"י האויר בינו לבין הרצפה.

וביותר יש להקשות לפי מה שנראה מהראשונים ביאור באופן אחר להך מתני' דעומד על גבי כלי, ובפרט לדין דעומד על גבי רגלי חבירו, באופן דהוי ממש דומה לדינא דאבוה דשמואל דנתלה וקבל פסול. כתב רש"י בשבת (צג:) דכהן העומד ע"ג כלי או בהמה או שום דבר החוצץ בינו לבין הרצפה עבודתו פסולה דכתיב ושרת ככל אחיו הלויים העומדים שתהא עמידתו

¹⁵ הכי איתא התם, ת"ר כיצד מצות קידוש, מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש, רבי יוסי ברבי יהודה אומר מניח שתי ידיו זו ע"ג זו ועל גבי שתי רגליו זו ע"ג זו ומקדש, אמרו לו הפלגתה, אי אפשר לעשות כן, שפיר קאמרי ליה, אמר רב יוסף, וחבירו מסייעו. מאי בינייהו, אמר אביי, עמידה מן הצד איכא בינייהו. (פירש"י לרבנן לא הויה עמידה ואנן עמידה בעינן). א"ל רב סמא בריה דרב אשי לרבינא וליתבי מיתב ולקדש, אמר קרא לשרת, ושירות מעומד הוא, ע"כ. ולכא' משמע דסמיכה פוסל עבודה משום דלאו בכלל עמידה היא. וכ' תוס' שם (ד"ה וליתב) לאו ישיבה ממש קאמר דאין ישיבה בעזרה אלא סמיכה, עכ"ל. ור"ל שקושית הגמ' היא אינה מיירי בישיבה ממש אלא מקשה אמאי אינו יכול לסמוך לקידוש ידים ורגלים לרבנן, ומשני דבעי עמידה, ואין סמיכה עמידה. וזה דלא כמש"נ, דלעולם משמע דבעי עמידה ממש, וכ"כ להוכיח מכאן במג"א (או"ח סי' קמ"א) וגר"א (חו"מ סי' י"ז) וגבו"א יומא (כה). דסמיכה לאו בכלל עמידה היא (וגם לא בכלל ישיבה כדחזינן מתוס' הנ"ל) ודלא כדברי הרמ"א (חו"מ שם) יע"ש ובתומים (שם). וע"ע בתוס' יומא (כה. ד"ה אין) דישיבה בעזרה לצורך שרי, וקושית הגמ' היא אליבא דכ"ע וכפשוטו, ומשני דאין לקדש בישיבה דהא בעי עמידה. וכ' הנצי"ב במרומי שדה שם לדחות הוכחת המג"א והגר"א מכאן, דלעולם טעם דסמיכה פוסל אינו משום דבעי עמידה וליכא, אלא משום דאין דרך שירות בכך אלא בעמידה ממש (ולעולם סמיכה נחשב כעמידה, רק לא הוי עמידה ממש וא"כ אין זה דרך שירות) וכיו"ב לקמן בנתלה וקבל, עכ"ד. הרי דליכא מיעוט בסמיכה מדין עמידה, וכן נתלה באויר, ולעולם י"ל דדין עמידה אתי למעט יושב בלבד, דלא הוי בכלל עמידה כלל, וכמש"נ, אך בדף יט: נקט דין דרבנן דבעי עמידה ממש, ויליף מ"לשרת" דוקא, דהא דבעי שירות מעומד היינו ר"ל דאין דרך שירות אלא בעמידה ממש ולא בסמיכה או נתלה באויר.

כשאר אחיו¹⁶, עכ"ד. הרי דטעם הפסול חציצה בעבודה הוי משום שא"ז עמידה כשאר אחיו, ולכא' היינו הך דאין דרך שירות בכך, וכמו שכתב דבעינן שרת ככל אחיו.

וא"כ יש להקשות לאידך גיסא, דלכאורה היא גופה מה שהשיב לו אבוב דשמואל דאין דרך שירות בנתלה באויר, והריהו פסול מאותו טעם דהנך דמתני' ומשום דאין זה שירות כשאר אחיו, וא"כ ה"ל להוכיח ממתני' דפסול משום אין דרך שירות בכך, ואילו מהגמ' משמע דהוי טעמא דנפשיה.

ובדומה לזה, יע' בתוס' זבחים (קי. ד"ה מין) שהק' אהא דתנן כהן העומד על רגל חבירו פסול, הלא מין במינו הוא ואינו חוצץ, ותי' דאין דרך שירות בכך. וצ"ב, דהלא בגמ' איתא דטעמא דהוי פסול הוא משום חציצה, וכן הק' בברכי יוסף (סי' ע"ד אות ה'). וכן בדברי רש"י הנ"ל, מתחלה כתב טעם הפסול הוא משום דלאו כשאר אחיו ורק אח"כ הביא הגמ' בזבחים דטעם הפסול משום חציצה, וצ"ע.

וביאר בחי' הגרי"ז (קי.) כמש"נ לעיל, דהך פסולא דאין דרך שירות בכך אינו פסול מיוחד אלא עיקר החסרון הוא דחסר עמידה על הרצפה, דבעי עמידה כדרך, דכתיב ככל אחיו הלוי, ואין צריך שיהא עליו דין חציצה דאף מין במינו דלא הוי חציצה בהלכות חציצה מ"מ כיון דאינו כדרך שירות חסר עמידה על הרצפה. ושוב כתב דלכן בנתלה וקבל אי לאו דאין דרך שירות בכך הוי מיקרי עמידה על הרצפה מדין דאויר עזרה כעזרה דמי, ורק משום דאין דרך שירות בכך לא מיקרי עמידה על הרצפה, עכ"ד¹⁷.

הרי דפירש דאין הכוונה לחציצה ממש אלא דחסר עמידה על הרצפה כל היכא דאין דרך שירות, ובין במתני' ובין בנתלה וקבל חסר עמידה על הרצפה. וא"כ הקושיא במקומה עומדת אמאי אבוב דשמואל לא הוכיח דנתלה וקבל הוי פסול מחמת דינא דמתני'. ותו מאי קס"ד שמואל להכשיר, הלא מתני' היא דפסול כנ"ל. [ותו קשה דהא לא משמע כלל דלולא הטעם דאין דרך שירות בכך דנתלה באויר היה נחשב כעומד על הרצפה ממש מטעם אויר עזרה כעזרה דמי, דרק הוי כעמידה בעזרה אבל לא עמידה בעזרה ממש].

¹⁶ ומקור הדברים בתוספתא במנחות (פ"א), וע"ע בספרי (י"ח ז') עה"פ ושרת ככל אחיו.

¹⁷ ולפי דבריו מיושב הא דק"ק בדברי רש"י בשבת שם, דבתחלה נקט דרשת התוספתא דעומד ע"ג כלי וכו' פסול מטעם דלאו כשאר אחיו הוא, ואח"כ הביא גמ' דידן דהוי פסול מתנא דבי ר"י שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה, וקשה, דתרתני ל"ל, ועוד אמאי הביא דברי התוספתא בתחלה ודברי הגמ' בסוף, אמנם ע"פ דבריו א"ש, דלעולם אין הכוונה לחציצה ממש, אלא נחשב כחציצה וחסר עמידה על הרצפה משום דלאו שירות כשאר אחיו הוא, ולעולם הכל דין א' הוא. וכן לפי דברי החזו"א בהערה לקמן א"ש דברי רש"י באופן הפוך, דע"י החציצה העבודה נחשבת כלאו דרך שירות, יע"ש לקמן. וע"ע מש"כ בזה באבן האזל (הל' בית הבחירה פ"א ה"י) וחזון יחזקאל (קדשים פ"א ה"ה בחידושים) בביאור דברי רש"י וכן יע' במקדש דוד (סי' ט"ו אות ב' ד"ה ובתוספתא).

ובדומה לזה יש להקשות על מש"כ בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' רס"ו אות י"ג), שהק' כנ"ל בנתלה וקבל תיפוק ליה דפסול מהא דכתיב לעמוד ולשרת, ותי' ע"פ תוס' פ"ק דשבת (ז. ד"ה וטח) דפי' הריב"א בזורק חפץ וטח בכותל אף שאין בכותל ד' על ד' כיון שרואה פני הקרקע חשיב כמונח בארץ, וה"נ בנתלה וקבל כיון שרואה פני הקרקע חשיב כעומד בארץ, ע"כ¹⁸. והיינו דס"ל דלעולם נתלה באויר נחשב כעמידה, ושפיר הוי בכלל "לעמוד", ומ"מ הוי פסול משום דאין דרך שירות בכך שהוא פסול בפני עצמו.

ואילו לעיל מזה בתשובה שם (אות י"ב, וכן באבן העזר סי' ע' אות ג') ביאר כוונת תוס' בזבחים גבי עומד על רגלי חבירו דנהי דמין במינו אינו חוצץ מ"מ הוי פסול משום דחשיב כאילו היה שם אויר ואין דרך שירות בכך, כנתלה וקבל, עכ"ד¹⁹. וא"כ תקשי אמאי לא הוכיח אבוה דשמואל דנתלה באויר הוי פסול כדינא דמתני' דעומד ע"ג רגלי חבירו דפסול משום דנחשב כאילו יש שם אויר ואין דרך שירות בכך. ותו מאי קס"ד שמואל להכשיר, הלא מתני' היא דהוי פסול כנ"ל, וצ"ע.

ובעיקר דבריהם, בנוסף להא דפליגי האבנ"ז והגרי"ז אם אין דרך שירות בכך הוי פסול בפני עצמו או רק הגדרה לעמידה, עוד נפק"מ בין דברי האבנ"ז והגרי"ז הוא הביאור בהא דאיתא התם (כד.) דרצפה מקדשת, דלפי האבנ"ז אין הכוונה דבעי עמידה על הרצפה ממש אלא הכוונה שיהא נחשב כעומד בארץ, וכל שאין חציצה בינו לבין הרצפה והוי דרך שירות שפיר דמי, ואילו לדברי הגרי"ז לעולם בעי לעמוד על הרצפה ממש, ואויר העזרה הוי כעמידה בעזרה ממש לולא הך דאין דרך שירות דמשום כך אין נחשב כעמידה על הרצפה, ויע' בשיעורי הגרמ"ד שם.

והנה, איכא דרך שלישית בזה בחזו"א (קדשים קמא סי' ל' סק"ב) דלעולם לא בעי רצפה כלל, שהקשה כדברי אחרונים הנ"ל בנתלה וקבל תיפוק ליה דבעי עמידה על הרצפה, ותי' באופ"א דלאו דוקא רצפה מקדשת אלא דוד קדש כל אויר העזרה, אולם בעי שיהיה כולו באויר עזרה, אבל אם עומד ע"ג כלים וכיו"ב נמצא דעומד בחול ולא בקודש (וכנראה שלא יהא דבר חוצץ היינו משום דא"כ הריהו עומד בחול ולא כולו בעזרה בקודש), משא"כ בנתלה וקבל דכולו באויר העזרה היה ס"ד דכשר אי לאו משום דאין דרך שירות בכך²⁰, עכ"ד, והוא מחודש.

¹⁸ וכן משמע לי דס"ל להנצי"ב (הובא לעיל בהערה) מדקדוק לשונו, דנתלה וקבל נחשב כעמידה ומ"מ לדרך שירות בעי עמידה ממש.

¹⁹ ובעיקר דבריו יש להקשות דפשטות הגמ' דזבחים משמע דפסול דע"ג רגל חבירו הוי מטעם חציצה ואילו לדבריו פסולו משום אין דרך שירות. ואולי י"ל דגמ' דזבחים אזיל למ"ד ביומא (נח). דמב"מ חוצץ, ולעולם לפי הדחייה ביומא שם טעם הפסול הוא משום אין דרך שירות בכך, ויע' באבנ"ז שם אות י"א, וצ"ע.

²⁰ וע"ע חזו"א פרה (י"ב ז' בסופו), וע"ע תוס' מנחות (ז. ד"ה וכו'), וי"ל.

ולכן נראה לבאר דלעולם יש לחלק בין היכא דעומד ע"ג כלים ובהמה ורגלי חבירו להך דנתלה וקבל, ולעולם טעמא דפסול דמתני' הוי משום חציצה ממש, וכפשטות לישנא דגמ' בדף כד. שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה, וכוונת תוס' במש"כ דאף דמין במינו אינו חוצץ מ"מ אין דרך שירות בכך, היינו ר"ל דהכא מין במינו חוצץ בכה"ג דעומד ע"ג רגלי חבירו משום דבעי דרך שירות, וכיון דלאו דרך שירות הוא לעולם רגל של חבירו חוצץ. וראיה לזה, יע' בתוס' סוכה (לז. ד"ה כי) שכ' דמידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ כדתנן פ"ב דזבחים (טו:) על גבי רגל חבירו פסול עכ"ל, הרי משמע בהדיא דהוי חציצה ממש ומשום האי טעמא דאין דרך שירות בכך, וכך יש לפרש דברי תוס' בזבחים הנ"ל²¹, וכ"כ בתפארת ישראל סוף זבחים (פי"ג אות א' בבועז)²².

משא"כ בנתלה וקבל דליכא חציצה כלל אלא הפסק אויר, ואע"ג דאין רגליו על הרצפה מ"מ לא קפדינן אלא שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקרקע וליכא, וא"כ אתי שפיר מה דחשב שמואל להכשיר כיון דאין כאן חציצה, עד דא"ל אבוא דשמואל דעדיין איכא פסול אף בכה"ג דאין דרך שירות בכך.

וביתר ביאור, מדברי המתני' חזינן רק דהסברא דאין דרך שירות בכך מלמדת דאפשר להפך דבר שאינו חציצה מדיני חציצה ליהוי חציצה, ומ"מ עדיין לא ידעינן היכא דליכא חציצה כלל אם עדיין איכא פסול מצד עצמו דאין דרך שירות בכך, (כדברי שאר האחרונים ודלא כדברי הגרי"ז), ובזה

²¹ וכן משמע לכאורה מהא דכתבו תוס' לעיל מינה שם בד"ה אמר שמואל כשמהפך הבשר ליהוי למעלה והאימורים למטה סד"א אין דרך הקטרה בכך, קמ"ל, יע"ש, ובזה אין ענין דבעי רצפה או שרת ככל אחיו, אלא ע"כ ס"ל דפסול דלאו אורחיה הוא, וא"כ מסתבר דה"נ בתוס' דידן הסמוך לזה ג"כ הכוונה באין דרך שירות בכך דלאו אורחיה הוא. וה"נ, יע' מנחות (כו:) קומץ שסידרו וסידר עליו את המערכה מהו דרך הקטרה בכך או אין דרך הקטרה בכך תיקו, והובא בהל' פסולי המוקדשין (ספ"ב), וע"ע מנחות (טז:) בסופו, אלא דצ"ע דבמהפך הבשר והתם במנחות לא מיירי בחציצה, ויע' בהערה בסמוך.

²² ויע' בחזו"א (זבחים סי' ה' סק"ב) שביאר דברי תוס' דאע"ג דאין דין חציצה מ"מ ע"י החציצה הוי אין דרך שירות, עכ"ד, והוא מאד מחודש דלכא' משמע מדבריו דאין דין חציצה כלל בזה, ולא משמע הכי בגמ' בדף כד. אלא דכל הנך דמתני' הוו פסולים משום חציצה (אולם מדברי תוס' שם לעיל הובאו דבריהם בהערה לעיל, הלא הזכירו תוס' אין דרך הקטרה בכך והתם לא מיירי בחציצה כלל, וכן במנחות שם ושם יע"ש, ומשמע דס"ל דאיכא פסול דאין דרך הקטרה ושירות גם בלי חציצה, וכדברי החזו"א, ויל"ע בזה היטב. ושוב שמחתי כמוצא שלל רב שמצאתי בבית האוצר (מערכת א' אות ע"ב ד"ה והנה, וכ"כ הגר"י אנגיל בעוד מקומות) דבכל העשיות שבכתוב בעינן שיעשה המעשה כדרך עשייתה, ואם לא אינה בכלל עשייה. והביא מאין דרך הקטרה ולא קרינן ביה והקטיר וכן אין דרך שירות בכך ועוד כהנה וכהנה. וכן יע' באגלי טל (בהקדמה אות ג'). הרי דמשמע דאיכא פסול בפנ"ע ואי"ז תלוי בחציצה). ועוד יש להקשות כנ"ל דא"כ ה"נ בנתלה וקבל יש לפסול אף דליכא חציצה מ"מ אין דרך שירות בכך ולא גרע ממתני' וא"כ ה"ל להוכיח ממתני' (ועכ"פ קושיא זו יתיישב לקמן). ועוד ק"ל בעיקר דבריו דהלא כתב כאן דטעמא דחציצה הוי פסול משום דע"י כך אין דרך שירות ואילו לעיל הובא שכתב דע"י החציצה נמצא דעומד בחול ולא בפנים, וצ"ע.

חידש אבוה דשמואל דבנתלה וקבל איכא פסול מהאי טעמא לחוד אף דליכא חציצה²³.

ונפק"מ בזה בעומד ע"ג כלים וכיו"ב אם פוסל אף במשכן, וכ' החזו"א (זבחים סי' ה' סק"ב) דאף שאין שם קדושת המקום²⁴, מ"מ לא חשיבא עמידה אלא א"כ עומד על הקרקע ולא בעומד על התלוש, דאין זה דרך שירות עכ"ד²⁵). ולפמש"נ יש לבאר בזה דלעולם ליכא טעם לפסול מדין "לעמוד" דנתבאר לעיל דליכא דין דבעי עמידה אלא רק שם פסול ביושב, וכן אין טעם לפסול מדיני חציצה כיון דליכא רצפה, אולם מ"מ הא חידש אבוה דשמואל דאף היכא דליכא חציצה עדיין איכא שם פסול מצד עצמו דאין דרך שירות בכך, וכיון שכ' רש"י בשבת ותוס' בזבחים דהיכא דעומד על התלוש מקרי אין דרך שירות בכך היכא דאיכא חציצה, ממילא למידין מזה אף היכא דליכא חציצה שפיר מקרי כה"ג אין דרך שירות בכך ומה"ט יש לפסול בעמידה על התלוש במשכן, משא"כ לדברי הגרי"ז דליכא פסול בפנ"ע דאין דרך שירות בכך אלא רק לבאר מה נקרא עמידה על הרצפה, שפיר יש להכשיר בעומד ע"ג התלוש במשכן.

אולם נראה ליישב באופן אחר, ולקיים דברי הגרי"ז הנ"ל, ובהקדם הנה איתא ביומא (נח.) בעי מיניה רמי בר חמא מרב חסדא הניח מזרק בתוך מזרק וקבל בו את הדם מהו, מין במינו חוצץ או אינו חוצץ (פירש"י ונמצא שאין קבלה זו בכהן שהרי אינו אוחז במזרק שהדם בו) כו', והגמ' פשט מהא דעומד ע"ג רגל חבירו דפסול אלמא מין במינו חוצץ, ודחה דשאני רגל חבירו דלא מצי מבטיל ליה (ר"ל שהוא לא יכול לבטל רגל של חבירו, וגירסת רש"י דלא מבטל ליה ופירש דחבירו לא יבטל רגלו עד שיגמור עבודתו, ויע' במאירי ובדקדוקי סופרים), ע"כ הגמ'.

והקשו האחרונים (יע' בגל' הש"ס שם, ובברכי יוסף או"ח (סי' ע"ד סק"ה) ובאבנ"ז הנ"ל, ערוך לנר סוכה (לז.), מקדש דוד (סי' ט"ו אות ב'), ועוד) דמבואר בגמ' דאע"ג דמין במינו אינו חוצץ שאני רגל חבירו משום דלא

²³ וכן נראה מדברי האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' פ"ו). ומעתה יש ליישב דכן דס"ל לרש"י בשבת הנ"ל, ולכן נקט הדרשה דשרת מקמי הדרשה של חציצה, דלמסקנא קי"ל דאין דרך שירות פוסל גם בלי חציצה.

²⁴ יע' במהרש"א שבועות (טו. ד"ה אבל).

²⁵ דבעי "לעמוד לשרת", ר"ל בזה, דלפי דבריו יש דין עמידה וכדכתיב "לעמוד", ואף אם עומד על התלוש מ"מ יש עוד דין דבעי "לשרת" (או דיליף מקרא דשרת ככל אחיו כמש"כ רש"י בשבת בשם הספרי ותוספתא), ובכה"ג אין דרך שירות בכך, וכמש"נ לעיל בהערה דאף במקדש ע"י החציצה נעשה אין דרך שירות. ונמצא דהב' דינים במתני' אתיין א' מ"לעמוד" וא' מ"לשרת". ואילו לדברי הגרי"ז הנ"ל רק איכא דין א' דבעי עמידה על הרצפה. ויש לעיין בכוונת רש"י בזה בפסחים (סה:) וז"ל, בין רגליהן לרצפה, דתנן בזבחים עומד על הכלי או על גבי רגל חבירו פסול, דבעינן לעמוד לשרת ואין זה עמידה עכ"ל, וע"ע שו"ת רש"י (סי' ל"ג) דחציצה פוסלת משום דלא הוי עמידה מעליא, וצ"ע.

מבטל ליה, ואילו בתוס' בזבחים כ' טעם אחר בזה דאע"ג דמין במינו אינו בטל מ"מ שאני הכא משום דאין דרך שירות, וצ"ע²⁶.

ונראה ליישב קושית האחרונים ע"פ מש"נ, ובהקדם להוסיף הערה אחת, דמסתברא דאבוה דשמואל לא חידש הא דבעי דרך שירות, אלא יליף כן ממקום אחר. ומעתה אתי שפיר הכל, דיש לפרש דסוגיא דיומא כסברת שמואל אתיא, דליכא סברא דאין דרך שירות בכך, שהגמ' רצתה להוכיח דמין במינו חוצץ מהא דעומד ע"ג רגל חבירו ודחה דלעולם אינו חוצץ ושאיני הכא דלא מצי לבטל רגלי חבירו ולכן חוצץ.

ומהאי טעמא אבוה דשמואל לא יכל להוכיח בנתלה וקבל דהוא פסול מכח הך מתני' דעומד ע"ג רגלי חבירו ומשום דאין דרך שירות בכך ע"כ חסר עמידה על הרצפה ממש, דהיה אפשר לדחות דטעמא דמתני' בעומד ע"ג רגלי חבירו הוא משום חציצה, וכעומד ע"ג כלים ובהמה, אי משום דמין במינו חוצץ, אי משום דלא מצי מבטל רגל חבירו, ונחשב כחציצה, ומה"ט חסר עמידה על הרצפה, אבל אין דרך שירות בכך לא מצינו במתני', וממילא ליכא למילף ממתני' לדינא דנתלה וקבל דליכא חציצה כלל ושפיר נחשב כעומד על הרצפה.

ומ"מ מסתברא דאליבא דאמת אבוה דשמואל יליף טעם הפסול דאין דרך שירות בנתלה וקבל ממקום אחר, ומסתברא דיליף כן ממתני' דעומד ע"ג רגלי חבירו דבעי עמידה על הרצפה ממש אע"ג דמב"מ אינו חוצץ, וס"ל בטעם הדבר כמש"כ רש"י בשבת הנ"ל דלאו שרת ככל אחיו הוא²⁷, ולכן שפיר הוצרכו תוס' לחדש דטעם הפסול במתני' דעומד ע"ג רגל חבירו הוי מטעם אין דרך שירות בכך דע"כ כן ס"ל לאבוה דשמואל דיליף נתלה וקבל משם, וקי"ל כוותיה בהא, וא"ש היטב²⁸.

²⁶ ויע' בחי' הגרי"ז (כו.) גופי' מה שתי'.

²⁷ ואולי י"ל השתא דאתית להכי גם בעומד ע"ג בהמה וכלים מסתברא דטעם הפסול הוו משום דלאו שרת ככל אחיו, וכל הגמ' דזבחים (כד.) קאי דוקא אליבא דשמואל דטעם דמתני' היא משום חציצה, ושפיר מיושב דברי רש"י במה שהביא דרשה דלאו שרת ככל אחיו בתחלה ודו"ק, ויע' מקדש דוד שם.

²⁸ וכע"ז יש ליישב דעת האבנ"ז (יו"ד רס"ו אות י"ב, ואבן העזר סי' ע' אות ג') הנ"ל שתי' דכוונת התוס' דכיון דלא מבטל הרגל נהי דאינו חוצץ מ"מ חשיב כאילו היה שם אויר ואין דרך שירות בכך כנתלה וקבל ופסול, עכ"ד. וק' כנ"ל אמאי לא הוכיח אבוה דשמואל דנתלה וקבל פסול ממתני' דעומד ע"ג רגלי חבירו כיון דפסולו משום אויר המפסיק ואין דרך שירות בכך. ויש לדחות כנ"ל דהיה אפשר לפרש דטעם הפסול במתני' הוי משום דמין במינו חוצץ, וכסלקא דעתך דיומא שם, ולכן ליכא ראייה לנתלה וקבל דליכא חציצה כלל וכמש"נ. ונראה להוסיף בדרך פלפול דבאמת ס"ל לשמואל דמין במינו חוצץ וא"ש היטב, דהנה איתא בזבחים (קט:): המקריב קדשים ואימורים בחוץ חייב, ואיתא בגמ' (קי.) אמאי, והאיכא חציצה (שהבשר אינו ראוי להקטרה חוצץ בין אימורין למערכה, ודכוותה בפנים לאו העלאה היא) אמר שמואל כשהפכן (החלבים למטה), ור' יוחנן אמר כו', רב אמר מין במינו אינו חוצץ, ע"כ, וקצת משמע דשמואל ס"ל דמין במינו חוצץ, ויע' מש"כ בזה בקרן אורה שם ובמהר"ט אלגאזי (פ"א ד"ה והרמב"ם), ויל"ע בזה מדברי תוס' ד"ה אמר יע"ש.

אשמח לקבל הערות ותרומות: אברהם הבר, דוא"ל: chayeivraham@gmail.com